

Als een slang je bijt, blijf je altijd bang

Ander werk van Marnix de Bruyne

Het land van Soekmeaar (2010)

We moeten gaan. Nederlandse boeren in Zimbabwe (2016)

Marnix de Bruyne

Als een slang je bijt, blijf je altijd bang

Geweld en straffeloosheid in Kenia

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2025

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2025 Marnix de Bruyne
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam. Ook tekst- en
datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder
schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld Petterik Wiggers
Foto auteur Felix Kalkman
Cartografie Jeroen Reith/Buro Gom
Foto's Petterik Wiggers, Boniface Mwangi, Marnix de Bruyne,
AFP/ANP (1ste katern, pag. 9), Donwilson Odhiambo/
Getty Images (2de katern, pag. 10 en 11 boven)
Fotoselectie en lay-out Felix Kalkman
Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 214 6253 0 / NUR 320
www.querido.nl

Voor mijn moeder, Irene Koiter

Inhoud

Inleiding 9

I HET GEWELD (2007-2008)

- 1 Buren waarschuwen voor 'slechte dingen' 17
- 2 'In Eldoret heb ik geleerd politici te haten' 33
 - 3 'Er waren geen good guys' 43
 - 4 'Ik ben weggejaagd als een antilope' 56
 - 5 'Ik heb gedaan wat mijn hart nodig had' 62

II KENIA, NEGEN JAAR LATER (2016-2020)

- 6 'Ik kan geen tien minuten naar Kenyatta luisteren' 73
- 7 'Veilig is het hier niet, maar een kwartier durf ik wel aan' 79
- 8 'Ruto is niet honderd procent goed, maar hij is wel onze leider' 90
 - 9 'Als een slang je bijt, blijf je altijd bang' 96
- 10 'De uitspraken in de kerk over vergeving zijn holle frasen' 100
 - 11 'Kenyatta mag het Strafhof dankbaar zijn' 107
- 12 'De duif moet iets doen wat eruitziet als verraad' 115
 - 13 'Dit zijn gewoon je eigen mensen' 120

III EEN NIEUWE RECHTSZAAK (december 2020-juni 2022)

- 14 'De drie experts gedragen zich zélf autocratisch' 129
- 15 'Ruto doet alles om het Strafhof te ontlopen' 133
- 16 'Zo kun je zelfs een broodje ham aanklagen' 143
 - 17 'Ik wil dat de raadsman respect toont' 148
- 18 'The lady doth protest too much, methinks' 160
- 19 'Het is moeilijk om je moeder vijftien jaar niet te zien' 167

IV VERKIEZINGSKOORTS (zomer 2022)

20 ‘Het project Kenia dat we voor ogen hadden is dood’	181
21 ‘Peace is everything’	188
22 ‘Waarom moet je vrede blijven prediken als die er al is?’	201
23 ‘Ze willen dat we slachtoffers als mijn oma vergeten’	206
24 ‘Breek die ruïne toch af, zeiden ze. Maar dat weigeren we’	215
25 ‘Wij zijn een kerk van de levenden. Dan kijk je niet terug’	224
26 ‘Vermoord me niet, riep hij – en zo stierf hij’	230
27 ‘Ze wilden dat de hyena’s Yebei zouden verslinden’	241
28 ‘Mijn concurrent zou voor het Strafhof gesleept moeten worden’	252
29 Kruiwagens, vuvuzela’s en beloftes	263
30 ‘Wij Kenianen zijn erg goed in vergeten’	272
31 ‘We zijn volwassen geworden’	285
32 ‘Als enkele daders spijt zouden betuigen, zou ik vrij zijn’	292
33 ‘Zo begon het in 2007 ook’	302
34 ‘Het tellen van de stemmen verliep ondoorzichtig’	310
35 Gebakken lucht en dwaalsporen	317

V DE OPSTAND (2024)

36 ‘Iedereen was hoopvol’	327
37 ‘Het countybestuur moedigt tribalisme aan’	334
38 ‘Ik hoef Ruto niet te bellen, ik heb hem niet nodig’	341
39 ‘De kerken zijn gebouwd om de geschiedenis uit te wissen’	348
40 ‘We moesten de wetten zonder te kauwen doorslikken’	360
41 ‘Denk je de staat echt zomaar te kunnen bedreigen?’	369
42 ‘Het woord schuldig is in hoofdletters en met bloed geschreven’	381

Epiloog 385

Begrippenlijst	407
Verantwoording	410
Woord van dank	415
Register	417

Inleiding

Een echte democraat

‘Ik wil je alles vertellen, maar je mag er niet over schrijven. Later misschien, als ik klaar ben in Den Haag. Tenminste, als ik ga getuigen.’ Voor me, in Grand Café Restaurant 1e Klas op Amsterdam cs, zit een lange, verlegen Keniaan met kort opgeschoren haar. Hij heeft een verhaal dat op zijn lippen brandt. Alleen: hij mag niet met journalisten praten.

Als ik de jonge veertiger voor het eerst ontmoet in september 2013, leeft hij al drie jaar onder bescherming van het Internationaal Strafhof, dat zijn anonimiteit en veiligheid moet garanderen. Het hof voert dan een rechtszaak tegen twee veronderstelde aanstichters van de golf van etnisch geweld die Kenia overspoelde tussen 30 december 2007 en begin februari 2008.

Kenia was in die weken toneel van etnische onlusten zoals het land nooit eerder had gekend. Zeker 1100 mensen kwamen om door hakmessen, in branden en door politiekogels, wraak en weerwraak. Zo’n 650.000 mensen sloegen op de vlucht, van wie meer dan de helft terechtkwam in ontheemdenkampen in het hele land. Volgens de toenmalige hoofdaanklager van het Strafhof Luis Moreno-Ocampo waren onder anderen William Ruto, destijds parlementariër, en radiomaker Joshua Arap Sang aanjagers van het geweld.

Kibet, zoals ik de Keniaan noem omdat hij gevaar loopt als zijn naam bekend wordt, is naar Den Haag gehaald om in dit proces te getuigen over de rol die Ruto en Sang speelden bij de organisatie van het geweld. Over hoe ze de veelal jonge ‘voetsoldaten’ zouden hebben opgejut om te plunderen, huizen in brand te steken en te moorden, waarbij leden van één etnische

groep het doelwit waren. ‘Ik heb mensen in beesten zien veranderen,’ zegt Kibet nog altijd verbijsterd. ‘Het was de genocide van Rwanda in het klein.’

Als Kibet besluit niet te getuigen, mag ik zijn verhaal publiceren, zolang hij maar onherkenbaar blijft, zegt hij. Maar misschien pas na het proces, als Ruto en Sang eenmaal veroordeeld zijn – hij blijft daar vaag over. We praten ruim drie uur die middag, terwijl op de achtergrond Elvis, de witte kaketoewaar het grand café bekend om staat, heen en weer hupt op zijn stokje boven de meterslange, donkerhouten bar.

Op 10 september 2013, een maand eerder, had ik Fatou Bensouda, die Moreno-Ocampo was opgevolgd als hoofdaanklager van het Strafhof, het proces zien openen. In een gloedvol betoog beschuldigde ze William Ruto ervan het geweld mede te hebben georganiseerd in de Rift Valley, een uitgestrekte, vruchtbare regio in West-Kenia, vooral bewoond door Kalenjin, de etnische groep waartoe Ruto behoort. Sang, ook een Kalenjin, zou hem hebben bijgestaan door via de radio haat te zaaien en in co-detaal instructies door te geven aan gewapende milities.

De Keniaanse advocaat Wilfred Nderitu, die een groep van zevenhonderd slachtoffers vertegenwoordigde, vertelde toen hij het woord kreeg hoe ‘opgelucht’ zijn cliënten waren dat het proces eindelijk begon, omdat het een kans op gerechtigheid bood. De verwoestingen en het aangerichte leed ‘blijven bijna elke Keniaanse ziel achtervolgen’, zei hij.

Het etnisch geweld was losgebarsten direct na de haastige inauguratie van president Mwai Kibaki op de late avond van 30 december 2007, amper een uur nadat hij tot winnaar van de presidentsverkiezingen was uitgeroepen. Hij had gewonnen met een nipte voorsprong op zijn belangrijkste rivaal – volgens de officiële uitkomsten althans, die volgens de meeste waarnemers niet konden kloppen. De inauguratie vond plaats zonder alle hoge gasten die bij zo’n ceremonie horen, drie dagen eerder dan gepland.

Nu is Kibaki een Kikuyu, met 17 procent van de bevolking de grootste etnische groep in Kenia. In het etnisch verzuilde Kenia betekende dit dat de Kikuyu in groten getale op hem hadden gestemd.

De eerste golf moorden en plunderingen in de Rift Valley richtte zich tegen Kikuyu die tussen de Kalenjin leefden en op hun huizen en bedrijven, omdat zij automatisch werden gezien als aanhangers van Kibaki. Dit geweld leek voort te komen uit woede over de verkiezingsfraude, maar was in feite ‘zorgvuldig voorbereid, gecoördineerd en uitgevoerd’ door Ruto en consorten, zei Bensouda in haar openingsrede, en was dus allesbehalve spontaan.

Alleen al in het district Uasin Gishu, rond de middelgrote provinciale hoofdstad Eldoret, waren tweehonderd mensen gedood, raakten er duizend gewond, en werden vijftigduizend huizen tot op de grond afgebrand, somde Bensouda op. De aanklagers van het Strafhof zouden met behulp van 22 getuigen de schuld van Ruto en Sang ‘boven elke gerede twijfel’ aantonen.

Kibet komt uit Uasin Gishu, en is een van die getuigen. Al de eerste keer dat ik hem spreek, zegt hij nooit te kunnen terugkeren naar Kenia, uit angst vermoord te worden. Daarom heeft hij asiel aangevraagd in het Europese land waar hij nu verblijft. Of hij het krijgt is onzeker. Zijn vrouw is nog in Kenia, maar hij mag haar niet naar Europa halen, vertelt hij.

Ze staat onder grote druk, ook al woont ze inmiddels in de hoofdstad Nairobi, ver weg van Eldoret, waar zij en Kibet eerst met hun kinderen woonden. Haal je man toch over dat hij niet gaat getuigen, hebben familieleden tegen haar gezegd. ‘Gisteren nog ben ik gebeld door mijn moeder,’ zegt Kibet. “‘Waarom laat je ons lijden? Waarom kom je niet terug,’ zei ze. De hele gemeenschap waarin ik opgroeide ziet me als verrader.’

Het punt is: Kibet is een Kalenjin, net als Ruto en Sang. Maar anders dan de meeste Kalenjin, onder wie zijn familieleden, stemde hij in 2007 op president Kibaki en diens Partij van Nationale Eenheid (PNU). Hij vond de ideeën van diens partij nu eenmaal beter dan die van andere politici, en hij is nu eenmaal

democraat, zegt hij bijna verontschuldigend. Hij wil niet stemmen langs etnische lijnen en wil geen kandidaat steunen alleen omdat die net als hij Kalenjin is.

Ik blijf het proces in Den Haag volgen en heb geregeld contact met Kibet, die ik leer kennen als iemand die simpelweg *the right thing* wil doen, zowel tijdens het proces in Den Haag als in zijn dagelijks leven. Ik leef met hem mee als de zaak in 2016 wordt beëindigd zonder vonnis, wegens gebrek aan bewijs. Cruciale getuigen hebben zich teruggetrokken, volgens hoofdaanklager Bensouda omdat ze zijn geïntimideerd of omgekocht. Het is volgens haar de voornaamste reden dat de veronderstelde misdaden van Ruto en Sang onbestraft blijven.

Als een soort troostprijs voor de slachtoffers benadrukt ze dat Ruto en Sang niet worden vrijgesproken: wanneer er nieuwe bewijzen komen, kan het proces worden heropend. Ook blijven de arrestatiebevelen van kracht die de aanklagers van het Strafhof uitvaardigden tegen drie tussenpersonen, die de getuigen onder druk hebben gezet en hun geld boden om te vertrekken.

Ruto en Sang presenteren het besluit van het Strafhof in Kenia triomfantelijk als hét bewijs dat ze onschuldig zijn, een verhaal dat bij veel Kenianen weerklank vindt. Kibet en de andere getuigen lijken hun leven voor niets te hebben omgegooid.

Dat blijf ik denken tot eind 2020. Dan meldt een van de drie mannen die het Strafhof zoekt wegens het omkopen van getuigen zich onverwachts in Den Haag. Hij wil berecht worden om zijn naam te zuiveren, zegt hij, omdat hij onschuldig is. Als het proces begin 2022 plaatsheeft, keert de hoop terug dat in elk geval niet alle daders vrijuit zullen gaan, en ook dat de zaak tegen Ruto en Sang wellicht wordt heropend. Ik besluit dat proces te volgen.

Sinds mijn eerste ontmoeting met Kibet spoken er vragen door mijn hoofd. Het moet verschrikkelijk zijn om te ervaren dat je buurman die wekelijks iets in je winkel koopt, je ineens wil verjagen en vermoorden. Hoe ga je om met burens die je vee stalen, je huis leegplunderden en in brand staken, die je daarna elke dag

tegen kunt komen? Hoe denk je over je vader of echtgenoot, als hij plotseling emigreert om nooit meer terug te komen, voor een rechtszaak die wordt gestaakt ‘wegens gebrek aan bewijs’? Maar ook: wat had het Strafhof kunnen doen om het proces wél te laten slagen? Is het Strafhof eigenlijk wel in staat hooggeplaatste verdachten te vervolgen? En: hoe heeft hoofdverdachte William Ruto de Kenianen ervan kunnen overtuigen hem in 2022 tot president te kiezen? Hebben de pogingen het soms gruwelijke geweld van 2007 en 2008 toe te dekken daarbij een rol gespeeld?

In 2024 lijkt Ruto zijn goodwill bij de Kenianen geheel te hebben verspeeld: nooit eerder was een president in Kenia zo impopulair. Het buitensporige politiegeweld tegen activisten, inclusief ontvoering en moord, heeft daarmee te maken. Als eerder tegen straffeloosheid was opgetreden, had dit dan voorkomen kunnen worden?

In december 2016, juni 2022, augustus 2022 en oktober 2024 reis ik naar Kenia om antwoorden te vinden, terwijl ik tussen- door getuigen opzoek in hun drie Europese ballingssoorden.

I

Het geweld

(2007-2008)

Buren waarschuwen voor ‘slechte dingen’

De dagen dat Kenia brandt

Hij snapt nog altijd niet dat hij de voortekenen niet zag. Zoals die in de preek van de predikant, op de zondag voor de verkiezingen van 27 december 2007. Samuel, een kleine boer die mais verbouwt en tilapia kweekt, herinnert zich onrust noch angst van die dagen.

In de volle dorpskerk van Kasses, de plattelandsgemeente waarin Samuel woont, vertelt de predikant over Mozes, die zijn volk terugleidde naar het beloofde land, waar het Joodse volk vandaan kwam. Een fraaie preek, vindt Samuel, zelf een vrome, trotse vader van vijf kinderen, en een voormalige priester in kleine pinksterkerken. Pas veel later zal hij zich realiseren dat de predikant, een Kalenjin, de meeste van zijn gelovigen erop voorbereidde dat leden van een *ander* volk, de Kikuyu, maar naar hún land van herkomst moesten worden teruggebracht.

Samuel is zo’n Kikuyu. Zijn ouders hadden zich halverwege de jaren zeventig gevestigd op een farm anderhalf uur rijden van Eldoret, met honderden andere Kikuyu. Het woord ‘farm’ is misleidend: in de Rift Valley duidt dat niet op een boerderij, maar op een immens stuk land, ooit toebehorend aan een Britse plantagehouder. Na de onafhankelijkheid in 1963 had de regering de grond overgenomen en elke farm in talloze percelen verdeeld. Ze verkocht die voor een lage prijs, vooral aan Kikuyu uit de overbevolkte Central Province, zo’n driehonderd kilometer verderop, die soms met halve dorpen tegelijk op de nieuwe landbouwgrond neerstreken.

Op de farms ontstonden nieuwe gemeenschappen: de Kikuyu bouwden er hun huizen en ontgonnen overwoekerd land. Hun

kinderen gingen naar de *farm school*, samen met kinderen van de Kalenjin, wier ouders vooral vee hielden. De Kalenjin woonden in kleinere aantallen op grotere stukken grond omdat veehouders meer oppervlakte nodig hebben om hun koeien te laten grazen.

De Kalenjin leverden veelal melk en vlees aan de Kikuyu, die op hun beurt weer mais, spinazie en andere groentes verkochten aan de Kalenjin. Maar met de toename van het aantal Kikuyu en hun welvaart groeide de wrevel bij veel Kalenjin in het gebied. Extra ergernis wekte het dat de 'nieuwkomers' de farms, waar ze nu veelal in de meerderheid waren, Kikuyunamen gaven. Zoals de farm Kiambaa, die twee letters verschilt van het stadje Kiambu in de regio rond Mount Kenya, een gebied waar van oudsher vooral Kikuyu leven.

Lokale en nationale politici speelden op die ontevredenheid in. Hoe minder Kikuyu per kiesdistrict, hoe beter, vonden Kalenjin-politici in het tribaal stemmende Kenia. Als de 'indringers' zouden zijn vertrokken, was hun impliciete belofte, zouden de Kalenjin er weidegronden bij krijgen. Het ooit alleen door Kalenjin bewoonde gebied zou deels het karakter terugkrijgen dat het voor de Britse tijd had.

Priester-boer Samuel had er in 1992 al de gevolgen van ondervonden, toen hij met zijn ouders en andere Kikuyu de benen moest nemen vanwege geweld dat zich afspeelde rond de verkiezingen van dát jaar. Aanstichters waren lokale Kalenjin-kandidaten die wilden voorkomen dat Kikuyu hun stem konden uitbrengen. Het waren de eerste verkiezingen sinds president Daniel arap Moi, een Kalenjin, een jaar eerder de eenpartijstaat formeel had afgeschaft.

Samuels ouders vluchtten 'terug' naar de regio rond Mount Kenya en bleven daar. Hijzelf bleef wonen op het stuk grond van zijn ouders in de Rift Valley, gerustgesteld door de regering, die de bewoners had verzekerd dat dit soort geweld, waarbij mensen omkwamen en huizen in vlammen opgingen, nooit meer zou voorkomen.

In de loop der jaren bouwde hij zijn boerderij uit. Met zijn vrouw opende Samuel een winkeltje aan huis, waar hij zeep, suiker en andere kruidenierswaren verkocht, en groef hij een visvijver van zo'n tweehonderd vierkante meter, om tilapia in te kweken. Vijftien jaar lang voelde hij zich veilig. Tot de verkiezingen van 2007.

Op zondag 30 december, terwijl het land wacht op de uitslag van de verkiezingen, gaat het mis. Samuels burens, Kalenjin, waarschuwen hem die dag dat er 'slechte dingen' staan te gebeuren. Nog kan Samuel het niet geloven. Maar rond het middaguur komt bij elk erf van een Kikuyu een 'bewaker' staan: een jonge Kalenjin, die de bewoners in de gaten houdt. Bij Samuels toegangshek is het een tiener die op dezelfde school zit als zijn dochter.

Die namiddag verrast de nationale kiescommissie de Kenianen met de melding dat president Kibaki de presidentsverkiezingen heeft gewonnen. Twee uur later is het alsof iedereen op hetzelfde moment een teken krijgt. Exact tegelijk beginnen Kalenjin overal in en rond Samuels farm te plunderen. Groepen 'krijgers' bestormen de bewaakte Kikuyu-huizen met messen, bijlen en brandende toortsen. Veel van hen zijn aangevoerd in vrachtwagens, staand in de laadbak. Maar als Samuel met vrouw en kinderen via de achterdeur het huis verlaat, kijkt hun 'bewaker' bewust de andere kant op.

Overal komen Samuel en zijn familie vluchtende Kikuyu van zijn farm tegen. Ze verschuilen zich tussen de bomen, terwijl de hemel rood kleurt van brandende huizen. Als hij schoten hoort, denkt hij dat de politie hen komt helpen. Het blijken de aanvallers te zijn, want de politie laat zich niet zien.

De hele nacht zwerven ze rond, in opperste paniek. Eén jonge Kikuyu haalt het niet, voor zover Samuel later kon nagaan: de jongere ging een Kalenjin te lijf, in de verwachting een eerlijk gevecht te voeren. Maar een overmacht van Kalenjin valt hem aan, waarop hij bezwijkt.

Uiteindelijk biedt een voormalige generaal en lokaal bestuurder, een Kikuyu, hun bescherming op het land rond zijn huis.

De pakweg dertienhonderd Kikuyu van Samuels farm verblijven er een etmaal, trillend van angst. Op 31 december, de dag na Kibaki's overhaaste inauguratie, vertrekken ze naar het terrein van de Heilige Hart van Jezus-kathedraal in het centrum van Eldoret, die ontheemden opvangt. Samuel zal er met zijn vrouw en kinderen en talloze andere gezinnen twee weken op de brede, stenen traptreden rond de kerk bivakkeren.

Als vele weken later de rust lijkt weergekeerd gaat hij even terug naar zijn land. De vijf huizen die hij voor zijn gezin bouwde, zijn tot de grond toe afgebrand.

De activist Kibet herkent de voortekenen wél. De avond vóór de verkiezingen hoort hij Joshua Arap Sang, presentator van radiostation Kass FM, tieren dat er auto's zijn gesignaleerd die 'nepverkiezingsbiljetten' vervoeren, herinnert hij zich jaren later. En dat 'mensen' daar alert op moesten zijn.

Busjes van het bedrijf Molo Line, in handen van Kikuyu, worden die avond tegengehouden door groepen Kalenjin. De bestuurders van één zo'n busje kunnen maar net aan een lynchpartij ontkomen door naar een politiebureau te scheuren.

Agenten onderzoeken het busje, terwijl de menigte voor het politiebureau samendromt, maar ze vinden geen volle stembussen of al ingevulde stembiljetten. Daarop trekken de belagers verder, met Kibet in hun kielzog. Hij werkt dan voor een lokale mensenrechtenorganisatie die zich richt op conflictbeheersing. Hij ziet het als zijn taak alles te observeren. De groep verzamelt zich bij een melkfabriek die toebehoort aan de familie van de prominente parlementariër – en latere president – Uhuru Kenyatta, zoon van Jomo Kenyatta, de eerste president na de onafhankelijkheid, én een Kikuyu.

De sfeer is gespannen. De menigte zingt liederen. 'We staan in het midden van de rivier. God, neem ons mee naar de overkant,' hoort Kibet. Het is een lied dat Kalenjin normaliter op begrafenissen zingen. In deze context duidt het erop dat het Kikuyu-volk, en niet het water, de Kalenjin 'aan de lippen staat', concludeert hij. Kibet weet hoe belangrijk symboliek voor de

Kalenjin is, en ziet dat een religieus lied veranderd is in een oorlogslied.

De groep Kalenjin trekt verder, terug Eldoret in. Bij de Soianirivier spreekt William Ruto, op dat moment nog 'slechts' parlamentslid namens een van de kiesdistricten in Uasin Gishu, hen toe vanaf het dak van een auto. In enkele dagen zullen 'wij' aan de macht zijn, vertelt hij de Kalenjin. En dan zullen de Kikuyu Eldoret en omstreken moeten verlaten. 'We laden ze in een pick-uptruck, en sturen ze naar Othaya,' herinnert Kibet zich zijn woorden jaren later. Othaya ligt in het kiesdistrict van president Kibaki in de regio rond Mount Kenya. Het is een sinister dreigement, weet Kibet. Want alle Kikuyu uit de omgeving passen alleen in één pick-uptruck als ze zijn vermoord en tot as verbrand. De menigte reageert met gejoel op Ruto's speech.

In de rest van de stad is de sfeer ook al gespannen. Jonge Kalenjin werpen wegversperringen op, overal zwerven groepjes geagiteerde betogers, die bij voorbaat op verkiezingsfraude lijken te rekenen. Bij inbelprogramma's op de radio worden de Kikuyu 'de vijand' genoemd. Op de verkiezingsdag zelf, 27 december, gaat Kibet vroeg stemmen, zodat hij de rest van de dag geen verplichtingen meer heeft.

De dertiger Kimutai, een stevig gebouwde maisboer met het hart op de tong, vertrekt ook vroeg naar de lagere school in Nyalilbei, zo'n dertig kilometer ten noorden van Eldoret, waar twee stembureaus zijn opgesteld voor de streekbewoners. Hij voelt een vleugje nostalgie opkomen als hij de twee lage, langwerpige gebouwen ziet met de zes klassen die hij zelf daar heeft doorlopen. Eén schoolgebouw oogt als een reuzenlesboek: op de buitenmuren zijn educatieve afbeeldingen geschilderd. Je ziet het alfabet, in grote kleurrijke letters, en de werktuigen van boeren, met de namen erbij: de *panga* (hakmes of machete, handig voor het oogsten en om gras mee te maaien), de *jembe* (de hak, om de aarde zaairijp te maken), een bijl en een hark.

Kimutai stemt, anders dan de meeste Kalenjin, op de partij van Kibaki. Als boer met zeven koeien en twee hectare grond,

waarop hij mais, tarwe en groente verbouwt, hebben Kimutai en zijn gezin het goed. Dat dankt hij aan zijn ondernemingslust. Kimutai kocht kort voor de verkiezingen een kettingzaag om bomen tot planken te zagen, en een elektrische molen, die boeren uit de omgeving komen gebruiken om hun mais te malen. Daarna konden ze het maismeel verkopen voor de *ugali*, de stevige witte maispap die in bijna elk Keniaans gezin dagelijks op tafel staat. Kibaki en diens partij PNU, vindt Kimutai, hebben de beste ideeën voor de toekomst van de boeren.

Enkele jaren eerder was de grote meerderheid van de Kenianen nog vol lof over Kibaki. De goedmoedige technocraat en gentleman, zoals hij bekendstond, wars van persoonsverheerlijking, werd gewaardeerd als kundig econoom. Dat hij minister van Financiën was tijdens de eenpartijdictatuur van Daniel arap Moi werd hem niet kwalijk genomen, omdat hij vroeg genoeg met Moi en diens KANU-partij had gebroken. Zodra de meerpartijendemocratie officieel werd ingevoerd ging hij de grootste oppositiepartij leiden.

Kibaki deed twee keer vergeefs een gooi naar het presidentschap, maar wist in 2002 een waaier van oppositiepartijen achter zich te verenigen, omdat de bevolking na ruim 24 jaar alleenheerschappij schoon genoeg had van Moi. Hij kreeg 62 procent van de stemmen, twee keer zoveel als de door Moi ondersteunde kandidaat Uhuru Kenyatta.

Er ging in die tijd een golf van optimisme door Kenia. Mensen hoopten dat nu eindelijk ook de corruptie zou worden aangepakt. Als agenten steekpenningen vroegen, gingen burgers over tot *citizens arrest*, en brachten ze de foute agent naar het bureau. Na enkele jaren bleek echter dat Kibaki weliswaar de economie moderniseerde, maar niet optrad tegen de corruptie in zijn eigen regering. Ook bleek Kibaki leden van zijn eigen etnische groep, de Kikuyu, te bevoordelen door hun de beste overheidsbanen te geven.

Toch wegen voor Kimutai de voordelen van een regering met Kibaki op tegen de nadelen. Hij voelt zich vrij in het nieuwe, open Kenia, waar de media geen censuur meer te vrezen had-

den. Voorafgaand aan de verkiezingen had hij dan ook openlijk gezegd Kibaki te steunen, vanwege diens plannen met de landbouw en de belofte basisonderwijs gratis te maken. Zijn streekgenoten hadden hem wel toegesist dat het neerkwam op verraad van zijn eigen groep als hij op een niet-Kalenjin zou stemmen, en dat ze hem in dat geval wel een lesje zouden leren. Maar Kimutai had die opmerkingen weggewuifd als loze dreigementen.

De dagen na de verkiezingen neemt de onrust in en om Eldoret toe. Nieuwe tussenstanden bij het stemmen tellen op televisie worden niet meer gemeld vanaf het moment dat Kibaki's concurrent, Raila Odinga, in die tellingen op kop ligt. Hoe langer de einduitslag uitblijft, hoe meer de spanning op straat stijgt. Kibet gaat er elke dag op uit.

Op 30 december, de dag waarop de uitslag bekend zal worden gemaakt, trekt hij om acht uur 's ochtends de deur achter zich dicht. In zijn oren klinken nog de opgewonden woorden van radiojournalist Sang die ochtend op Kass FM. 'De koe was al aan het kalveren, de benen van het jong waren al te zien, maar zijn daarna weer in de buik teruggetrokken,' had hij opgewonden geroepen. Volgens Kibet bedoelde hij daarmee dat de favoriete presidentskandidaat van de Kalenjin had gewonnen – de politieke veteraan Raila Odinga, leider van de Orange Democratic Movement (ODM), die Kalenjin-leider William Ruto als running mate had gekozen – maar dat de machthebbers dit verborgen hielden.

'Kom op voor je rechten, onze tijd is gekomen. Ze moeten weten dat we niet met ons laten sollen,' had Sang ook gezegd, zoals Kibet zich jaren later nog wist te herinneren. Sangs oproepen aan de 'jeugd' om wegversperringen op te werpen, zou hij ook niet vergeten.

Dat gebeurt die dag op veel plekken. Ook worden overal huizen in brand gestoken. Twee keer ziet Kibet een lange vrachtwagen met oplegger voorbijkomen, met elk misschien twee- tot driehonderd jonge Kalenjin aan boord. Ze staan in de laadbak, gewapend met pijl-en-boog en panga's. De nummerborden en

de zijdeuren, waar meestal het logo van het transportbedrijf op staat, zijn bewust afgeplakt.

Miriam, de vrouw van Kibet, staat intussen thuis doodsangsten uit voor haarzelf en voor haar man, die maar sporadisch iets van zich laat horen. Ze wonen in een *estate* aan de rand van het uitgestrekte Eldoret: een groot stuk land met een hek eromheen en een toegangspoort, de facto een gated community, waarop de eigenaar, een Kalenjin, vijftien woningen liet bouwen om te verhuren. Miriam, Kibet en hun twee kinderen leven er zonder geldzorgen dankzij Kibets salaris als ngo-medewerker en de opbrengst van de kleding die Miriam huis aan huis verkoopt.

Op 30 december, als na de verkiezingsuitslag het geweld uitbreekt, ziet ze vervaarlijk ogende jonge Kalenjin, met ontbloot bovenlijf en pijl-en-boog of panga in de hand, rond de estate over straat zwerven. Een 75-jarige Kikuyu-buurvrouw bonst die avond in paniek op de deur. Of ze zich alsjeblijft mag verbergen.

De doodsangst is terecht. De eigenaar van de estate heeft de Kalenjin-jongeren binnengelaten, die alle huizen langsgaan. Ook bij Miriam en Kibet komen ze langs. Ze kijken vluchtig rond, en geloven Miriam – een Kalenjin, immers – als zij zegt dat er verder niemand in huis is.

De hele verdere nacht ligt de oudere vrouw te snikken onder Miriams en Kibets bed. De volgende dag gaat ze mee met een pastoor die haar naar het terrein van de katholieke kerk brengt, waar zich dan al duizenden ontheemden hebben verzameld.

Miriam blijft binnen. Drie dagen lang leeft ze op de toppen van haar zenuwen. Pas op de vierde dag, op 2 januari, verschijnt politie op straat die bereid en in staat is de orde enigszins te handhaven. Eindelijk ontspant ze iets.

De avond van 30 december gaat de Kalenjin-boer Kimutai op bezoek bij de burens, één boerderij verderop. Een jongeman uit het dorp, die hij goed kent, komt hem opzoeken. 'Ga niet naar huis. Ze komen wraak nemen.' Hij besluit zich met zijn vrouw

en drie kinderen te verbergen in het huis van zijn moeder, vierhonderd meter van zijn eigen boerderij. Vanaf daar ziet hij hoe zo'n dertig man de deur van zijn woning openbreken en roven wat ze kunnen dragen, om het huis daarna in brand te steken. De boerderij is van hout, met muren die zijn aangesmeerd met rode leem, dus het vuur verspreidt zich snel.

De overval begint om halfzes en duurt meer dan een uur, zodat de plundersaars de tijd hebben om alles van waarde mee te nemen. Daarna gaan ze naar andere huizen, om hetzelfde te doen bij andere 'verraders'. Vanuit zijn schuilplaats hoort Kimutai hoe de plundersaars zich moed inzigen. 'Katoigei luget,' zingen ze, 'de oorlog is nog maar net begonnen.'

Hij hoort hoe ze stenen gooien tegen het dak, hoe ze de deur forceren. Het is donker, maar het vuur zie je van ver. Hij vreest het ergste voor de Kikuyu-gemeenschap verderop. Daar leven zo'n tweehonderd gezinnen dicht bij elkaar, in de richting van Moiben, de dichtstbijzijnde grotere plaats. Hij weet dan nog niet dat die Kikuyu al naar het lokale politiebureau zijn gevlucht, waar ze op het erf de nacht doorbrengen.

Kimutai en zijn vrouw beseffen dat hij niet bij zijn moeder kan blijven. Met hun kinderen van 16, 11 en 6 verbergen ze zich in een nabijgelegen bos. Maar het is koud. In de ochtend gaan de vijf terug naar zijn moeder voor een haastig ontbijt, om daarna snel terug te keren naar 'de bush'.

Die dag komen zes, zeven met pijl-en-boog bewapende Kalenjin bij zijn moeder met een boodschap voor Kimutai. Hij moet zich melden in het *trading centre*, bij de winkels van het dorp. Als hij niet komt en ze hem later elders treffen, zal hij het met de dood bekopen. Kimutai en zijn vrouw besluiten dat hij zich zal overgeven: alle uitvalswegen zijn geblokkeerd, overal hebben jongeren wegblokkades opgeworpen, er is geen ontkomen meer aan.

Wanneer hij aan het eind van de middag in het dorp aankomt, beginnen wat hij later de angstigste uren van zijn leven noemt. Vijfhonderd tot duizend man, afkomstig uit dorpen in de omgeving, staan om een groepje van twintig mensen, die geknield

op de grond voor hen zitten. Iedereen lijkt wapens te dragen; als het geen bijl is, dan wel een mes. Kimutai moet zich bij het groepje *targeted* bewoners voegen. Geknield moeten ze hun excuses aanbieden aan de gemeenschap, omdat ze op ‘de vijand’ hebben gestemd. ‘Het spijt me, kunnen jullie ons vergeven?’ moesten ze zeggen – wat ze wijselijk doen. Ook Kimutai.

‘Nu je je hebt verontschuldigd moet je je bij ons aansluiten,’ zegt iemand die duidelijk de leiding heeft. ‘We vallen morgen de Kikuyu aan. Al zijn ze gevlucht naar de politie, ze zitten nog steeds op ons land. Jullie moeten vooroplopen. En elk van jullie moet zeker één Kikuyu ombrengen om te laten zien dat je een van ons bent. We houden jullie scherp in de gaten.’ De leden van de groep mogen terug naar huis, maar worden de volgende ochtend om vijf uur opgehaald, waarna ze zullen worden bewaard met pijl-en-boog.

Kimutai doet die nacht geen oog dicht. Hij weet dat hij nooit iemand zal kunnen doden, ook al willen ze hem ertoe dwingen. Ook vreest hij de politie, die de Kikuyu beschermt: de agenten zullen zeker met scherp schieten op de Kalenjin als die de compound met Kikuyu bestormen. Een officier in het leger die hij goed kent, een Kalenjin, heeft in die periode toevallig enkele dagen verlof en is thuis. Kimutai benadert hem, en vraagt hem en zijn familie weg te halen uit het dorp. De militair stemt toe en die avond nog brengt hij Kimutai en zijn zoon van 16 – de leeftijd die veel *warriors* hebben, waardoor hij veel gevaar loopt gerekruteerd te worden – in zijn eigen auto het dorp uit, verstoppt onder een deken op de achterbank. Veilig komen ze aan bij Kimutais zus in Eldoret.

Omdat de Kalenjin bij de wegversperringen de officier kennen, laten ze hem door. Kimutais vrouw, dochters en moeder laten ze achter, hij weet dat vrouwen het doelwit niet zijn. De officier brengt de rest van het gezin twee dagen later, zoals hij heeft beloofd. Kimutai zal hem zijn hele leven dankbaar blijven.

Op 31 december 2007 voegt Kibet zich bij honderden andere Kalenjin die aanwezig zijn bij een inzamelingsactie – een

harambee, zoals dat heet in Kenia –, zal hij later getuigen. Er wordt geld opgehaald voor transport en voedsel voor de Kalenjin-strijders, maakt hij op uit de toespraken. Een lokale politicus zegt namens de grote leider, William Ruto, 200.000 shilling bij te dragen voor de collecte, destijds zo'n tweeduizend euro.

Als hij zich de volgende dag in een andere groep Kalenjin bevindt, wordt Kibet middelpunt van snel rijzend wantrouwen. Hij krijgt een 5 literblik met benzine aangereikt en een panga. 'Laat maar zien dat je erbij hoort,' zeggen ze tegen hem. 'Als we een Kikuyu zien, moet je hem vermoorden.' Hij moet slim zijn, beseft Kibet, die aan één stuk door begint te praten.

Natuurlijk hoor ik bij jullie, zegt hij, ik steun jullie, vrienden, maar ik kan nu niet met jullie meegaan. Hij beweegt zich uit voorzorg naar achteren, ziet dan in een flits hoe Kalenjin-jongeren vooraan een Kikuyu tegenhouden. Ze roepen om Kibet: hij moet zich bewijzen met zijn panga. Maar die is dan al buiten hun bereik. Hij geeft een Kalenjin 500 shilling, destijds bijna 5 euro, zodat die hem doorlaat, weg van de groep. Van ver ziet hij hoe de Kikuyu knielt, smeekt, huilt, maar evengoed met fikse slagen van een panga wordt vermoord.

Elders, aan de rand van Eldoret, in de wijk Langas, stuit Kibet op een andere groep jonge Kalenjin bij een wegversperring. Ze houden een vluchtende, hoogzwangere Kikuyu-vrouw tegen. De vrouw zijgt neer en baart in enkele minuten een baby. 'We willen geen nieuwe *Mungiki*,' hoort Kibet een jongen zeggen, als hij ontdekt dat het een jongetje is. Binnen de kortste keren zijn de vrouw en de baby doodgehakt.

Met 'Mungiki' verwijst de jongen naar wat ooit begon als een sekte van traditionalistische Kikuyu, maar uitgroeide tot een gewelddadige, maffia-achtige bende die jarenlang de sloppenwijken in Nairobi terroriseerde. Ook rond Eldoret zijn Mungiki actief, die in actie komen om wijken met Kikuyu te beschermen en om wraak te nemen op de Kalenjin. Kibet beweegt zich zo snel als hij kan zonder op te vallen naar achteren in de groep. Opnieuw lukt het hem weg te komen.